

О. Красівський,
Д. Красівський

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ 1991 – 2016 рр.

Проведено історичний огляд трансформаційних процесів, що відбувалися в Україні. Розглянуто світовий досвід закономірностей трансформації політичних систем. Висвітлено основні етапи формування політичної системи в Україні.

Ключові слова: трансформація, політична система, досвід, конституційна реформа, реформування.

Трансформація політичної системи враховує комплекс складових, що передбачають реформування системи політичних відношень у суспільстві. Характерною особливістю її є диференціація політичної структури (інституціоналізація), тобто формування розгалуженої мережі соціально-економічних, політичних та інших інститутів суспільства, спрямованих на забезпечення стабільності й соціального порядку. Отже, трансформація політичної системи – це законодавчі зміни, політичні перетворення, зміни устрою політичного життя та існуючих соціально-політичних відносин, норм і засад, які регулюють відносини між державними органами а також між державою і суспільством, відповідно до забезпечення цивілізованих умов розвитку суспільства [1]. Розвивається вона через удосконалення (осучаснення) традиційних інститутів, які в процесі модернізації суттєво змінюють свої функції та вид діяльності, а також через формування нових.

Трансформації політичних систем у країнах “нових” демократій, що утворилися після розпаду Радянського Союзу в 1991 р., характеризуються, насамперед, своїм інституційним спрямуванням. Основним завданням цього процесу є саме інституційний злам та розбудова нових, демократичних інститутів, не виходячи при цьому за рамки правового поля. Процес цей супроводжувався ростом кількості учасників, заангажованих у політичне життя; загальною стала політична партиципація [2]. У світі фактично не знайдемо жодної країни, яка не переживала б цього періоду, а перехідними можемо вважати всі сучасні політичні спільноти. Проте цей понятійний набір (трансформація, транзит, перехідний період тощо) прийнято застосовувати лише до тих країн, які покінчили з тоталітарним комуністичним минулим і стали на шлях розбудови ліберальної демократії та ринкової економіки. Відтак, до цієї категорії потрапляють як Польща й Угорщина, так і Україна і Молдова та інші країни, що порвали з комуністичним минулим. Враховуючи явища рецесії, “відкатів”, неоавторитарні тенденції та національні традиції, неможливо визначити єдині критерії оцінки суспільних процесів у цих державах, виміру їхньої “демократичності” [3]. Однак можемо визначити певні закономірності цього процесу. Швидкі темпи суспільних перетворень спостерігаємо у тих країнах, де склався комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників, де забезпечено масову участь широких соціальних і політичних сил у реформуванні суспільства, де інституціональні передумови накладалися на історично сформовані демократичні традиції, де одночасно здійснювались економічні й політичні перетворення, формувалися засади національної державності, демократична трансформація набула поступового, поетапного спрямування. Дещо по іншому процес

трансформації відбувається у країнах, де відсутні економічні і соціокультурні передумови, а процес демократизації є результатом боротьби політичних сил та еліт за владу і зумовлені історичним досвідом, традиціями та політичною культурою [4].

Аналізуючи світовий досвід закономірностей трансформації політичних систем у країнах з “ новою ” демократією, можемо визначити певні особливості.

1. Швидкі темпи суспільних перетворень спостерігаємо у тих країнах, де склався комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників, де забезпечено масову участь широких соціальних і політичних сил у реформуванні суспільства, де інституціональні передумови накладалися на історично сформовані демократичні традиції.

2. У країнах, де одночасно здійснювались економічні й політичні перетворення, формувалися засади національної державності, демократична трансформація набула поступового, поетапного спрямування.

3. Повільні темпи й невиразні результати трансформації спричинені відсутністю економічних і соціокультурних передумов, а процес демократизації є результатом боротьби політичних сил та еліт за владу.

4. Процес демократизації в посттоталітарній країні має особливості, зумовлені історичним досвідом, традиціями, політичною культурою.

5. Демократія передбачає наявність сформованого ринку й інституту приватної власності, які забезпечують потужний середній клас, достатньо оформлені групи інтересів і політичні партії, незалежні від держави, автономію особи, її імунітет стосовно тотального державного втручання та контролю, що врешті є основою громадянського суспільства [5].

Крім того, здійснювана трансформація – це зміна існуючих суспільно-політичних відносин відповідно до забезпечення цивілізованих форм розвитку суспільства, це політичний компроміс між правлячими групами та їх соціальними опонентами, направлена на збереження соціально-політичної системи загалом, змінюючи її окремі частини.

Шлях реформування політичної системи в Україні започаткувався в 90-х рр. ХХ ст. із прийняттям Декларації про державний суверенітет. У центр політичного життя було поставлене завдання надати Україні, яка була на той час складовою СРСР, статус суверенної держави. Реалізація цього історичного завдання відбувалася в процесі змін політичної й економічної системи, початок яким поклала перебудова. Популярні гасла гласності, демократії, підтримані в суспільстві, обернулися для правлячої тоді комуністичної партії й існуючої тоталітарної системи величезною руйнівною силою, спровокувавши у серпні 1991 р. остаточний крах радянського режиму [6]. Після прийняття 24 серпня 1991 р. Акта про незалежність України, проведення всеукраїнського референдуму 1 грудня того ж року, країна вступила на шлях зламу старої політичної системи та її реформування. Розпочався процес зміни політичного ладу, пов’язаний з переходом від радянського устрою владних відносин до демократичного.

Характерною ознакою даного періоду в розвитку України стало перетворення її із складової держави, що перебувала у залежності від центру і володіла лише номінальними атрибутами державності, на самостійну державу, повноправного суб’єкта міжнародного співтовариства. Реальний статус України у складі СРСР не містив атрибутивних ознак політичної системи незалежної держави. До того ж Україна, як і інші республіки СРСР, отримала у спадок специфічну політичну систему, багато в чому нерозвинену, а в чомусь гіпертрофовану. І Україна не могла відразу позбутися того, що зумовлювалося її тривалим

перебуванням у складі Радянської держави. Багатьом видавалося, що Україна не тільки використала тенденції держави попередньої держави, а й навіть відтворила у своїй політичній системі її ключові риси. Йдеться про обрання двох гілок влади – Президента (першого секретаря ЦК Компартії України) і Верховної Ради України. Водночас, ця подібність була позірною, оскільки Президента України обирали в конкурентній боротьбі всенародно [7].

Не менші складнощі супроводжували трансформацію політичної системи України і в адаптації її до умов функціонування в демократичному суспільстві. Відхід від тоталітаризму та утвердження демократії передбачають поступову зміну не лише системи політичних інститутів, але й самої якості цієї системи, що повинна призвести у підсумку до становлення громадянського суспільства [8].

Процес трансформації політичної системи в Україні ускладнювався відсутністю так званих медіаційних (перехідних) структур, створених на базі опозиційних авторитарному режиму угруповань за участю партій-сателітів, які перейняли б на себе певні організаційно-розпорядчі та контрольні функції влади як, наприклад, це відбувалося у Польщі – “Солідарність”, у Чехословаччині” – Громадянський форум”, “Демократичний форум” в Угорщині. Крім того, ці країни були ментально краще підготовлені до сприйняття демократії, ніж країни колишнього СРСР [9]. Саме тому реформування в Україні розпочала сама держава без належного контролю з боку суспільства, що не виключало авторитарних, чи навіть тоталітарних тенденцій у виборі шляхів суспільного розвитку. На порядку денному виникла проблема демократичного контролю за владою, стабільного функціонування та розвитку демократичних засад організації влади, свобода функціонування засобів масової інформації, створення ефективного механізму багатопартійності. Головне завдання полягало у тому, щоб забезпечити становлення і розвитку як громадянського суспільства, так і плюралістичної політичної системи [10].

Отже, на початковому етапі становлення політичної системи українського суспільства в період з 1990 до 1991 рр., змістом якого стала боротьба за незалежність відбувалася мирним шляхом, на відміну від аналогічних процесів у Румунії в 1989 р. та Росії в 1993 р. Конституційні зміни здійснювалися відповідно до норм попереднього режиму, а парламент самостійно ухвалював рішення, які визначали напрямок відтворень. Український сценарій трансформації політичної системи був близьким до “оксамитових революцій” у Східній Європі. У цей період відбулося юридичне закріплення державності України, визначення її міжнародно-правового статусу та формування органів влади після прийняття Декларації про державний суверенітет Української РСР [11]. Істотним кроком на шляху трансформації політичної системи був поступовий перехід роботи органів управління з республіканського (як частина Радянського Союзу) на державницький рівень (як суверенної держави), а також впровадження інституту Президента, визначення Президента вищою посадовою особою та главою виконавчої влади [12].

Закладались основи громадянського суспільства, яке було у зародковому стані та не могло довести свою силу. На його розвиток та тип безпосередній вплив мали ступінь розвиненості самого суспільства, який визначав специфіку українських політичних партій початку незалежності держави. Творення багатопартійної системи в Україні супроводжувалося розгортанням діяльності Народного руху України, створеного (1989 р.), Української національної партії (1989 р.), Всеукраїнського політичного об'єднання Державна самостійність України (ДСУ), Української християнсько-

демократичної партії (УХДП) тощо. На початковому етапі виникло приблизно 20 партій. Наприкінці серпня 1991 р. Верховна Рада заборонила діяльність КПРС. Відбулося традиційне становлення партійного табору, з його поділом на “лівих”, “правих”, “центру” [13]. Почався якісно новий етап розвитку партійної системи. Він характеризувався швидким заповненням новоствореними партіями всіх секторів ідеологічного спектра. Водночас стає очевидною роздрібненість політичних сил, штучність, неусталеність, недієздатність багатьох партій. Давалися взнаки нерозвиненість громадянського суспільства, різка зміна соціальної структури населення і неартикульованість групових інтересів, брак навичок і навіть розуміння потреб політичної самоорганізації в переважній частині населення. Більшість партій залишалася практично невідомою на загальнонаціональному рівні і не набула впливу на політичний процес. Характерною ознакою цього періоду стали, з одного боку, поява партій-двійників, а з іншого – нестійкість ідеологічно аморфних партійних блоків та об’єднань [14]. За даними міністерства юстиції, в Україні на 1 квітня 2005 р. було зареєстровано 126 політичних партій. Політичний спектр їх характеризувався такими напрямками:

1. Соціалістично-комуністичний – Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Селянська партія України. Ці партії були зорієнтовані переважно на пріоритет колективних форм власності і господарювання в економіці, розвиток міждержавних відносин, зокрема інтеграційних економічних процесів у межах Союзу незалежних держав.

2. Центристський – представлений Народно-демократичною партією України, Парією регіонів, парією Зелених України, Всеукраїнським об’єднанням “Батьківщина” тощо. Основну увагу ці партії зосереджували на проблемах соціально-економічного розвитку, реалізації прав громадян України.

3. Націонал-демократичний – Народний Рух України, Республіканська партія України, Християнсько-Демократична партія України, Конгрес Українських націоналістів тощо. Основними лозунгами їх було побудова держави за національною ознакою, вихід країни із СНД, антиросійські настрої [15].

Трансформація політичної системи України актуалізує проблему становлення громадянського суспільства, розширення участі громадян у процесах прийняття владних рішень у різних сферах життя. У своїй Конституції Україна проголосила, що її метою є побудова незалежної правової, демократичної держави, обов’язковим елементом якого є громадянське суспільство. В цьому контексті головним завданням держави є реалізація прав і свобод особи. Однак, аналізуючи цей напрямок конституційного права в сучасній Україні, є підстави стверджувати, що права і свободи особи поки що не стали вищою соціальною цінністю для держави, що зумовлено минулим тоталітарним Україною, а також складними політичними та соціальними проблемами. Держава і суспільство нині не в змозі напрацювати ефективні правові механізми їх визнання, легалізації, реалізації, гарантування, охорони та захисту, що можна аргументувати нестабільністю ситуації перехідного періоду, а також поточною ситуацією, що склалася в країні, неналежною правосвідомістю громадян, їхньому правовому нігілізмі, відсутністю можливостей поліпшити добробут людей [16].

Відтак, власне нездатністю вітчизняної української політико-адміністративної еліти здійснювати ефективні реформи дослідники пострадянської політики пояснюють зарахування політичного режиму країни до розряду так званих “гібридних”, “частково демократичних”, “авторитарно-змагальних” [17].

Необхідно зауважити, що політична система України страждає від перманентної політичної кризи, яка загострюється під час чергових, або позачергових виборів керівників держави, зміна котрих супроводжувалася масовими акціями протестів. Таким чином піки системної кризи відбулися у 2004 р. (Помаранчева революція), та у 2014 р. (Революція гідності).

Говорячи про вибори на вищу посаду України, потрібно зауважити, що під час обрання лише п'яти Президентів України, форма правління змінювалась при трьох із них. Так при вступі на вищу посаду країни В. Ющенко Україна змінила форму правління з президентсько-парламентської республіки на парламентсько-президентську, обмеживши можливості гаранта впливати на внутрішню та зовнішню політику держави. Президентська кампанія 2004 р. та наступні парламентські кампанії 2006 і 2007 р. показали в Україні великий розрив національної ідентичності у два вектори, який було викликано передусім структурними та ментальними розколами у політичному просторі України, маючи на увазі розмежування як на масовому рівні, так і на рівні політичних еліт.

Обраний на фоні всенародних протестів названих Помаранчевою революцією, В. Ющенко володів загальнонародним визнанням та підтримкою розрахованою на реформування існуючої владної системи в Україні, яка характеризувалась закостенілістю та радянською “номенклатурщиною” і потребувала докорінної зміни у бік транспарентності та партисипації. Створений українськими елітами “Майдан” пробудив суспільну енергію і надав владі значний авторитет, та реальні шанси сконсолідувати українське суспільство навколо ефективних реформ. Натомість у політичних силах, що прийшли до влади, відбувся розкол: пропрезидентська партія “Наша Україна”, лишивши своїх союзників Блок Юлії Тимошенко, об'єдналася із своїми ідейними супротивниками “Антикризовою коаліцією”, яка однак швидко розпалась через протиріччя поміж ідеологічними гаслами, корпоративними та особистісними суперечностями.

Однак вже у 2009 р. відбулася нова спроба створення коаліції, вже між Партією Регіонів та Блоком Юлії Тимошенко, залишивши осторонь “Нашу Україну”. Так, перманентні загострення в політичній сфері українського суспільства призвели до зниження ефективності державного управління зокрема, та політичної системи загалом. Ставши на шлях функціональної деградації, політична еліта країни не змогла реалізувати вкрай важливі для держави реформи обмежившись виключно косметичними, на кшталт скорочення штату державних службовців на 30% із подальшим його відновленням й перейменування Адміністрації Президента в Секретаріат, що призвело до нищівної оцінки діяльності влади суспільством.

Проведене Центром соціальних досліджень “Софія” опитування у лютому 2009 р. засвідчило, що позитивно оцінюють діяльність Президента України В. Ющенко під час каденції лише 7,2% громадян; Кабінету Міністрів України на чолі з Ю. Тимошенко – 12,8%, Верховної Ради – 7,8%. Враховуючи певну кількість байдужих (від 3,1 до 4,0%), оскільки за формулювання оцінки діяльності “скоріше негативно” та “негативно”, загалом, висловили недовіру Президенту – 89,7% громадян; Кабінету Міністрів України – 83,5%, і Верховній Раді України – 83,2% [18]. Зокрема політичним партіям в Україні не довіряють загалом 84% громадян, а Національному банку України – 74,9% [19]. Вочевидь електорат поставився вкрай негативно до діяльності українському політикуму. Загалом президентська каденція В. Ющенко характеризувалось п'ятьма змінами урядів та зовнішньополітичного курсу країни та резонансною реприватизацією виробничих потужностей.

У 2010 р. відбулися чергові вибори Президента України перемогу на яких отримав В. Янукович і в Україні відбулася чергова зміна форми правління. Того ж 30 вересня 2010 р. Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України, Закон “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 р. у зв’язку з порушенням процедури його розгляду та прийняття. Таким чином, Конституційний Суд України поновив чинність Конституції 1996 р. та президентсько-парламентську форму правління [20].

Таким чином, Україна знову перейшла від моделі парламентсько-президентської республіки до президентсько-парламентської. Президент В. Янукович повернув втрачені в 2004 р. повноваження та сформував підпорядковану йому коаліцію з правлячою партією на чолі, отримавши керований парламент і відповідно уряд.

Для цього етапу розвитку держави також було характерна перманентна криза, яка охопила політичну сферу українського суспільства. Численні політичні скандали, що компрометували як і політичну еліту, так і загалом державу, призвели до політичної переваги українського суспільства. Кількість акцій протесту почала збільшуватись, в країні назрівав соціальний вибух.

Намагаючись знизити соціальну напругу в державі, Президент В. Янукович підтримав ініціативу щодо створення Конституційної Асамблеї для підготовки змін до Конституції України Указом Президента України від 21 лютого 2011 р. [21]. З метою реалізації конституційного права громадян України на участь в управлінні державними справами, забезпечення представницького типу формування Конституційної Асамблеї, зокрема на засадах професіоналізму і науковості, а також започаткування її діяльності на демократичних принципах колегіальності, прозорості, відкритості та гласності Указом Президента України від 25 січня 2012 р. схвалено Концепцію формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї [22]. 17 травня 2012 р. на підставі Указу Президента України утворено Конституційну Асамблею як спеціальний допоміжний орган при Президенті України. Завданням Конституційної Асамблеї було вироблення узгоджених пропозицій до зміни Конституції України між суспільством та політичними елітами [23].

Подібна ініціатива Президента України В. Януковича щодо змін у Конституції України була започаткована, зважаючи на чітке усвідомлення необхідності невідкладної і фундаментальної реформи існуючої політичної системи України, що потребує реформування базових основ цієї системи. Головними факторами, що визначали першочергові пріоритети цієї політичної реформи, були такі:

- розбалансованість наявної системи влади, домінування інтересів ФПГ (фінансово-промислових груп) та всеосяжна корупція;
- необхідність докорінної зміни системи організації влади;
- необхідність впровадження нових моделей формування, організації діяльності, відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, прозорості, підконтрольності та підзвітності перед суспільством;
- фінансова та економічна криза, що потребують термінової реалізації антикризових заходів з боку органів влади та місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення можливостей розвитку економіки, створення нових робочих місць, забезпечення належного рівня соціального захисту;
- формування чіткої практики політичної взаємодії владних гілок, керуючись принципом консенсусу та ідейної конкуренції, що дозволить сформувати виважену концепцію розвитку країни;

– підтримання практики громадянських обговорень за участю політичних діячів та авторитетних науковців, результативність яких формуватиме рекомендації щодо вирішення нагальних проблем, наявних у суспільстві [24].

У своєму посланні з нагоди перших ста днів президентства В. Янукович однозначно підтвердив інтегральну національну мету: Україна має увійти до числа провідної двадцятки світу як сучасна держава з конкурентною економікою, реалізувати європейський вибір. Також вельми оптимістичним стало твердження Президента про недопущення жодного стороннього впливу на державні рішення з боку олігархів і тих, хто лобіює корпоративні інтереси, що часи дикого капіталізму закінчилися на виборах 2010 р. [25].

Було репрезентовано план дій “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [26], в якому пріоритетом було визначено курс на інтеграцію у європейський політичний та економічний простір та докорінну реформу адміністративно-політичної системи, імплементацію національного законодавства до *Acquis communautaire*. Загалом, план дій був зосереджений на масштабній реформі. Було визначено 18 напрямів реформування, однак впроваджені були лише ті проекти, в яких були зацікавлені ФПГ.

Загалом, аналізуючи провал реалізації реформ під час каденції Президента В. Януковича, можна виділити те, що:

- реформи проводились без врахування інтересів всіх соціальних груп, специфіки політичної ситуації в регіонах;
- пріоритет інтересів ФПГ та лобістів-високопосадовців над інтересами українського суспільства;
- відсутність ефективної медіа-кампанії, щодо обґрунтування необхідності тих чи інших кроків щодо реалізації реформ, для залучення суспільної підтримки;
- недостатня соціальна база для підтримки реформ, яка була обмежена інтересами ФПГ та бюрократичним апаратом;
- нерациональне використання бюджетних коштів, всеосяжна корупція;
- відсутність соціальної підтримки реформ позначились на рості соціальної напруги та спротиву модернізації, що проводилась.

Таким чином, протягом 2010–2014 рр. проваджувалась політика характеризувалась нестабільністю та неефективністю. Ігнорувалась суспільна думка та оцінка під час прийняття численних політичних рішень, і відповідно прийняті рішення, програми, закони не одержали розуміння у громадян України. Був посилений розкол між східними, та західними областями України. Пропагувалася думка про особливий статус мешканців Донбасу, як годувальників решти України з наданням відповідних преференцій та спрямування фінансових потоків на схід країни, лишаючи інші області без необхідного фінансування.

Характерним для каденції В. Януковича також була політика лавірування між ЄС та Російської Федерацією, результатом якого стала відмова ратифікації угоди про співробітництво з ЄС у грудні 2013 р. Це політичне рішення логічно викликало бурхливу хвилю протестів серед українців, і стало каталізатором, що призвів до Революції Гідності або Євромайдану, і швидко переросли у збройне протистояння в центрі столиці з численними жертвами серед громадян та міліції. В результаті протистоянь діючий Президент В. Янукович залишив країну.

В червні 2014 р. на посаду Президента України у першому турі було обрано п'ятого Президента П. Порошенка і черговий раз відбувся перехід із президентсько-

парламентської форми республіки до парламентсько-президентської, прийнявши Закон України “Про відновлення дії окремих положень Конституції України від 21 лютого 2014 р. [27]. Почавши свою діяльність під час загрози з боку Росії, анексії Криму та захвату сепаратистами східних районів України, П. Порошенко підтвердив свою готовність продовжувати курс на інтеграцію з ЄС, боротьбу з корупцією, та провести очищення влади через закон про люстрацію.

У вересні 2014 р. за поданням Президента П. Порошенка Верховною Радою було прийнято Закон України “Про очищення влади”, метою якого є відновлення довіри до влади та створення умов для побудови нової системи органів влади у відповідності до європейських стандартів. Для досягнення зазначеної мети законом запроваджано проведення процедури відповідної перевірки при вирішенні питання про можливість призначення особи як суб’єкта перевірки на посаду в органах влади, а також організацію процедури перевірки осіб, які є суб’єктами перевірки на відповідність визначеним законопроектом критеріям, з метою вирішення питання щодо можливості їх подальшого перебування на відповідній посаді [28].

Цей закон викликав неоднозначну реакцію в українській та європейській спільноті. Зокрема, Венеціанська комісія на запит ПАРС провела аналіз цього закону на його відповідність європейським стандартам. Президент Венеціанської комісії Дж. Букіккіо повідомив, що Венеціанська комісія вважає Закон “вельми поганим” і не повністю відповідним українській Конституції, а також європейським стандартам у цій сфері [29]. Також Венеціанська комісія надала свій висновок із низкою зауважень щодо законності методів проведення люстрації та попередила щодо можливостей невиконання цього закону та можливий саботаж [30].

Однак сумніви щодо ефективності Закону України “Про очищення влади” виявилися немарними. Вже в січні 2015 р. було внесено поправку до цього закону, що дозволяла Президенту в одноособовому порядку скасовувати люстраційні дії відносно вищих посадовців України [31].

Дж. Гербст, колишній посол США в Україні та нинішній голова Євразійського центру ім. Діну Патрічіу Атлантичної Ради США, коментуючи проведення люстрації відверто заявив, що: “... В Україні дуже серйозні проблеми з корупцією, тому що, відверто кажучи, верхівка вашої еліти дуже корумпована. ... Вони навчилися процвітати, граючи за старими, але дуже зручними для себе правилами...[32]”.

Наступним кроком у трансформації політичної системи України стало прийняття закону “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” [33]. Логічним результатом стала заборона діяльності Комуністичної Партії України, яка на той час втратила більшу частину електорату через анексію Криму та проголошення ЛДНР (Луганською-Донецькою Народною республікою), вперше не подолавши 5% бар’єр на позачергових виборах до Верховної Ради України.

У червні 2014 р., Президентом П. Порошенком було спрямовано до парламенту законопроект “Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування)”. Більшість запропонованих змін стосуються саме децентралізації публічної влади в Україні та посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування. Запропоновано докорінно змінити засади організації та функціонування органів місцевого самоврядування шляхом закріплення його розуміння як права і спроможності жителів громад у межах Конституції і законів

Україні самостійно вирішувати питання місцевого значення в інтересах місцевого населення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування. Закріплено, що розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів різних рівнів здійснюється за принципом субсидіарності [34].

Змінами вилучалися з конституційного регулювання обласні та районні державні адміністрації. Натомість основні повноваження мають бути зосереджені на базовому рівні (село, селище, місто). Водночас, передбачається утворення виконавчих органів обласних та районних рад. Голова обласної ради, голова районної ради має обиратись зі складу депутатів відповідної ради та очолювати її виконавчий орган [35]. Проект був схвалений у першому читанні, а вже в листопаді 2014 р. проект змін було відкликано.

У січні 2015 р. Президент України подав до парламенту законопроект про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів і суддів (№1776). Це друга спроба глави держави відкорегувати Конституцію України. Мета проекту закону полягала у вдосконаленні положень Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів і приведення відповідних положень Основного Закону України у відповідність до міжнародних стандартів [36], оскільки сучасні суспільні настрої суспільств вказували, що подібний імунітет народних депутатів не користується пошаною і перетворений в гарантію безкарності вищезгаданих. На сьогодні цей законопроект перебуває у стані розгляду Верховної Ради України.

У липні 2015 р. Президентом України було ініційовано наступний проект конституційної реформи, “Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)”, метою якого було, базуючись на прийнятій Президентом Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020”, проголошення відходу від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування [37].

Останньою ініціативою вищого керівництва країни було внесення в листопаді 2015 р. чергової зміни до Основного Закону України “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)”, метою якого є удосконалення конституційних основ правосуддя для практичної реалізації принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом [38].

Таким чином, ініціативи діючого Президента України декларують всеосяжні стратегічні та вкрай необхідні для України реформи, однак протягом каденції реальні кроки для їх запровадження в Україні проведені не були, що викликає незадоволення суспільства. Натомість відбулось різке підвищення цін на комунальні послуги для населення, що призвело до стрімкого падіння рейтингу Президента та Уряду на фоні масового зубожіння населення України із подальшим збільшенням соціальної напруги.

Отже, досвід трансформації політичної системи України вказує на наявність значних проблем. Більшість політичних рішень, вкрай важливих на сьогодні, приймається без врахування соціальних спільнот і вони є примусовими централізованими рішеннями, які не отримують підтримки у населення та не узгоджені із діючими інститутами громадянського суспільства. Реформи, започатковані для підвищення ефективності політико-адміністративної системи держави, одержують опір та реалізуються лише косметично, таким чином залишаючи стару систему недоторканою та незмінною із

характерним для вищої політичної еліти популізмом та лобізмом відповідних фінансово-політичних груп. Однак першочерговою роллю політичних еліт має бути досягнення консенсусу між власними інтересами та інтересами українців, представлених громадянським суспільством. Оскільки розвиток громадянського суспільства та його взаємодія з правовою, демократичною державою багато в чому залежить від оптимального співвідношення системи центральних органів виконавчої влади та системи органів місцевого самоврядування, що своєю чергою створить необхідні умови для наближення влади до населення, функціонування дійової системи управління, яка б ураховувала місцеві умови та їх особливості, стає важливим чинником побудови правової, демократичної держави.

Список використаної літератури

1. Transformacja systemów politycznych państw byłego Związku Radzieckiego [Tekst] / pod red. Ryszarda Herbata i Walentego Baluka. — Wrocław : [b. v.], 2010. — S. 38.
2. Transformacja ustrojowa w Europie Środkowo-Wschodniej. Placszczyzny wymiary — kierunki [Tekst] / pod. red. Sylwestra Wrubla. — Warszawa : [b. v.], 2010. — S. 24.
3. Радченко О. Політичний режим в Україні та теорії модернізації: вибір шляху демократизації / О. Радченко // Актуальні проблеми державного управління [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 1 (29). — Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. — С. 59—64.
4. Лещенко В. Трансформація політичної системи та роль політичних еліт у розвитку суспільства / В. Лещенко // Віче [Текст]. — 2009. — № 11. — С. 50.
5. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки [Текст]. — К. : Вид-во НАДУ, 2003. — 180 с.
6. Політична історія України. XX століття [Текст] : у 6 т. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945–2002) / ред. кол. І. Ф. Курас. — К. : [б. в.], 2003. — С. 523.
7. Там само. — С. 524.
8. Соціально-політична ситуація в Україні: поступ п'яти років [Електронний ресурс] / Кремінь В. Г., Безлюда Д. М., Бондаренко В. Д. [та ін.] ; Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/1/10000010.htm>.
9. Transformacja ustrojowa w Europie Środkowo-Wschodniej... — S. 56.
10. Ibid. — S. 56.
11. Проблеми модернізації політичних систем сучасності [Текст] / за ред. О. Г. Данильяна, Л. М. Герасіної. — Х. : [б. в.], 2008. — С. 85.
12. Григор'єв О. В. Трансформація політичної системи України: еволюція конституціоналізму [Електронний ресурс] / О. В. Григор'єв. — Режим доступу : <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1514/1/Вестник%20ОНУ%20Соц%20г%2014%20вып%2013.497-505%2В.pdf>.
13. Кухта Б. Політологія [Текст] / Б. Кухта, О. Красівський, А. Ліпенцев. — Львів : [б. в.], 2004. — С. 125.
14. Політична історія України... — С. 549, 550.
15. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку [Текст] / за заг. ред. Ф. М. Рудича. — К. : [б. в.], 2008. — С. 34.
16. Пильгун Н. В. Становлення громадянського суспільства в Україні в умовах сьогодення / Н. В. Пильгун, Д. О. Поветкін // Юридичний вісник [Текст]. — 2015. — № 2(35). — С. 32, 33.

17. Wilson W. The Study of Administration / W. Wilson // Political Science Quarterly [Text]. — 1987. — № 2.
18. ЦСИ “София”: Результаты социологического опроса (3 – 12 февраля 2009 г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://sofia.com.ua/page112.html>.
19. Думка громадян України про владу, політиків, ситуацію в країні та вплив економічної кризи (результати опитування 27.02 – 5.03.2009 р.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=82.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України” № 2222-IV від 08.12.2004 р. № 20-рп/2010 від 30.09.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10>.
21. Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної асамблеї [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 224/2011 від 21.02.2011 р. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
22. Питання формування та організації діяльності Конституційної асамблеї [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 31/2012 від 25.01.2012 р. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
23. Про Конституційну асамблею [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 328/2012 від 17.05.2012 р. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
24. Москалець Н. В. Досвід і проблеми реформування політичної системи в Україні на сучасному етапі / Н. В. Москалець // Державне управління: удосконалення та розвиток [Текст]. — 2012. — № 7.
25. Янукович В. Ф. Послання Президента України з нагоди 100 днів перебування на посаді [Електронний ресурс] / В. Ф. Янукович. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
26. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
27. Про відновлення дії окремих положень Конституції України [Електронний ресурс] : Закон України № 742-VII від 21.02.2014 р. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-18>.
28. Про очищення влади [Електронний ресурс] : Закон України № 1682-VII від 16.09.2014 р. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.
29. Голова Венеціанської комісії радить Порошенку призупинити люстрацію [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/02/3/7057345/>.
30. Висновок Венеціанської комісії CDL-AD(2014)044 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)044-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)044-ukr).
31. Про внесення зміни до закону України “Про очищення влади” щодо додаткових заходів із забезпечення обороноздатності держави” [Електронний ресурс] : Закон України № 132-VIII. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53691.
32. Джон Гербст, колишній посол США в Україні та нинішній голова Євразійського центру ім. Діну Патрічіу Атлантичної Ради США. Доповідь в “антикорупційній” групі

симпозіуму “Україна: Визволення від пострадянської спадщини” (24 квітня 2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://voxukraine.org/2015/05/16/john-herbst-top-level-corruption-in-ukraine-ukr/>.

33. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки [Електронний ресурс] : Закон України № 317-VIII від 09.04.2015 р. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.

34. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування) № 4178а від 26.06.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513.

35. Там само.

36. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України та суддів № 1776 від 16.01.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.

37. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2217а від 01.07.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.

38. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) № 3524 від 25.11.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2016

Схвалена до друку редколегією 15.11.2016

**O. Krasivskyi,
D. Krasivskyi**

TRANSFORMATION OF THE POLITICAL SYSTEM IN INDEPENDENT UKRAINE DURING 1991 – 2016

This article presents a historic review of transformational processes that took place in Ukraine. The article explores the foreign experience of the regularity of political system transformations and highlights the stages of political system formation in Ukraine.

Key words: transformation, political system, experience, constitutional reform, reforming.